

Název mapy: Mapa vybraných stromů starých odrůd ovocných dřevin nalezených ve Společenství obcí Čertovo břemeno.

Autoři: Boček, S.¹, Dokoupil, L.¹, Stroblová, L.², Baroš, A.² (2013)

Specializovaná mapa s odborným obsahem. NAZV QI112A138. Certifikace (bude doplněno)

¹ Mendelova univerzita v Brně, Zahradnická fakulta

² Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví, v. v. i.

Název projektu: Lokální identita zeleně venkovských sídel

Číslo projektu: QI112A138 (2011 – 2014, Mze/QI)

Listopad, 2013

Mapa vybraných stromů starých odrůd ovocných dřevin nalezených ve Společenství obcí Čertovo břemeno zobrazuje některé jedince nalezené při mapování zájmového území v letech 2011–2012. Cílem je demonstrovat bohatý sortiment odrůd, dokládající jednak význam území coby rezervoáru genetických zdrojů, jednak význam ovocných druhů a odrůd jako prvků lokální identity zeleně venkovských sídel. Zájmová oblast je typicky venkovskou zemědělskou krajinou, nedotčenou průmyslem. Ovocné dřeviny pěstované tradičním způsobem na vyšších kmenných tvarech se dožívají podle druhu a odrůdy 50 až 200 let. Některé stromy tedy pochází z období před kolektivizací vesnice, kdy byly násilně zpřetrhány rodové vazby k půdě a zemědělství. Dochované ovocné dřeviny starší 60 let tak přispívají k poznání dobového způsobu života. Příznačná pestrost odrůd dokumentuje typický rys českého ovocnářství, kterému se již od konce 19. století vyčítala vysoká odrůdová roztržitost. Přední pomologové a ovocnáři apelovali na zúžení sortimentu do několika tržně významných odrůd. Neuplynulo století a vědci si uvědomili nebezpečí zániku kulturních odrůd i planých forem užitkových rostlin. Vyspělé země na celém světě pořádají expedice do oblastí se zachovalým tradičním zemědělstvím s cílem nalézt krajové a mizející historické odrůdy. Tyto jsou následně rozmnoženy a uchovány v genových bankách a polních kolekcích. Možností je také *in situ* a *on farm* konzervace, tedy zachování cenných genotypů v místě nálezu, respektive po rozmnožení navrácení do areálu původního výskytu, optimálně zemědělcům pro jistotu využití. Výsadby konkrétních odrůd v oblastech s jejich historicky doloženým výskytem nejen přispívají k živému uchování genetického materiálu, mají ovšem neméně důležitý, již v úvodu zmíněný význam v lokální identitě zeleně. Ovocné dřeviny byly tradičně vysazovány nejen v sadech a užitkových zahradách, ale tvořily významnou součást veřejné zeleně v ulicích a návších. Jejich razantní úbytek způsobil drastickou změnu výškových poměrů mezi zelení a stavbami, případná náhrada na péči méně náročnými dřevinami, zejména jehličnany, nejen že daný problém neřeší, ale ještě více jej prohlubuje. Absencí ovocných listnáčů se stírají rozdíly mezi vesnickou a městskou zelení, celkově působí prostor odcizeně.

Předložená mapa si klade jako hlavní cíl seznámit s diverzitou ovocných odrůd, současně může být vodítkem výběru odrůd pro realizaci nových extenzivních výsadeb. Je třeba upozornit na skutečnost, že se nejedná o kvantitativní, ale kvalitativní výstup. Jinak řečeno, jedinci v mapě vyznačení, nemusí být v příslušné obci a okolí zastoupeni ve větším počtu, nebo nějak významně být s místem spjati.

V mikroregionu bylo v krátkém období dvou vegetačních sezón nalezeno více než 160 starých odrůd, z nichž se podařilo pomologicky determinovat kolem 120 z nich, převážně jabloní (přes 80 odrůd). Některé jsou zastoupeny pouze jedním exemplářem a může se tak jednat o raritní výskyt sbírkové povahy (např. jabloně ‘Cornwallské hřebíčkové’, ‘Červený válec’, ‘Hedvábné pozděkvěté’, ‘Hedvábné červené letní’, ‘Korunní princ Rudolf’, ‘Křivostopka rýnská’, ‘Libernáč vinický’, ‘Lohák’, ‘Milettův řehtáč’, ‘Papeleův libernáč’, ‘Princ Alenský’, ‘Rýnské’, ‘Studničné’, ‘Zelenče rhodoislandské’), jiné jsou naopak četnější. Frekvenci výskytu zvyšují odrůdy používané v poválečném období pro liniové výsadby – silniční stromořadí (pro oblast charakteristické jabloně ‘Panenské české’, ‘Boskoopské’ a

‘Matčino’) a odrůdy doporučované do produkčních sadů. Celkovou přehledovou mapu proto doplňují mapy detailního odrůdového zastoupení tří vybraných výsadeb, z nichž jedna je povahy menšího soukromého selského sadu s poměrně pestrým zastoupením druhů a odrůd (sad v Radotínku), zbylé dvě výsadby (‘Borotín’ a ‘Vrchotice’) mají sortiment omezený na kdysi tržně významné odrůdy (jabloně ‘Landsberská reneta’, ‘Blenheimská reneta’, ‘Boikovo’, ‘Panenské české’, ‘Croncelské’, ‘Boskoopské’, ‘Gascoygneho šarlatové’, ‘Matčino’ a ‘Malinové hornokrajské’; hrušně ‘Avranšská’ a ‘Hardyho’).

Mezi nejčastější nálezy řadíme domácí české krajové či historické odrůdy jako jabloně ‘Panenské české’, ‘Hájkova muškátová reneta’, ‘Chodské’, ‘Malinové holovouské’, ‘Košíkové’, ‘Studničné’ a zejména několik velmi starých stromů odrůdy ‘Míšeňské’, která byla považována za české národní jablko a jejíž pěstování je doloženo již v 16. století. Stromy zasluhují mimořádnou ochranu, odrůda jako taková být rozvíjena v nových výsadbách. Obdobná situace je u hrušně ‘Jakubka česká’, která je v literatuře popsána jen velmi stručně. Stromy majestátního vzrůstu si uchovávají mimořádnou vitalitu až do vysokého stáří. Z dalších významných českých odrůd jmenujme hrušně ‘Křesetická’, ‘Pstružka’ a ‘Solanka’. Lokální odrůda ‘Světalka’ byla nalezena v jediném, více než stoletém solitérním exempláři, v těsné blízkosti obytného domu v obci Střeziměř. Mezi třešněmi dominuje jednoznačně odrůda ‘Napoleonova’, která je sice zahraničního původu, ale k lokální identitě významně přispívá. Domácí odrůdy reprezentují individuální nálezy odrůd ‘Jánovka mšenská’ a ‘Vítovka molitorovská’ ve Smilkově, respektive Radotínku. Nečekaný je výskyt moravských lokálních odrůd ‘Skalka’ a ‘Vlkova obrovská’ v Karasově Lhotě.

V tabulce 1 je seznam jedinců, zanesených do mapy, s doplňkovou informací o hodnotě genetického zdroje. Hodnotu 1 přisuzujeme odrůdám domácího původu (ty jsou navíc označeny znaménkem +) nebo odrůdám vzácně se vyskytujícím, které zasluží uchování. Hodnota 2 přináleží odrůdám, které jsou obecně hojnější, ovšem nejsou běžně dostupné v ovocných školkách, nebo mají dobré vlastnosti (např. mrazuodolnost, odolnost k chorobám, plodnost) a jsou adaptované na naše podmínky. Do skupiny 3 řadíme odrůdy dosud hojně se vyskytující, množené v komerčních školkách, nebo u kterých převládají negativní vlastnosti (náchylnost k chorobám apod.).

Tab. 1 Seznam starých ovocných odrůd, uvedených v mapě

	lokality	druh (rod)	odrůda	Genetický význam
1	Arnoštovice	třešeň	Thurn Taxis	1
2	Bolechovice	hrušeň	Nagevicova	1
3	Bonkovice	hrušeň	Pařížanka	3
4	Borotín	hrušeň	Avranšská	2
5	Borotín	jabloň	Boikovo	3
6	Borotín	hrušeň	Hardyho	2
7	Borotín	jabloň	Lohák	1
8	Borotín	jabloň	Matčino	3
9	Borotín	hrušeň	Nelisova zimní	2
10	Borotín	jabloň	Gascoygneho šarlatové	2
11	Borotín	jabloň	Wealthy	3
12	Božejovice	jabloň	Citrónové zimní	1
13	Božejovice	jabloň	Kardinál žíhaný	1
14	Božejovice	slivoň	Malvazinka	3
15	Božetín	jabloň	Červené tvrdé	1
16	Božetín	jabloň	Kožená reneta zimní	1
17	Božetín	jabloň	Míšeňské	1+
18	Dědkov	třešeň	Dönissenova žlutá	1
19	Dolní Dobřejov	jabloň	Blenheimská reneta	3
20	Dolní Dobřejov	jabloň	Kalvil bílý zimní	1
21	Dolní Dobřejov	hrušeň	Křesetická	1+
22	Dolní Dobřejov	jabloň	Parména zlatá	3

23	Drahnětice	hrušeň	Charneuská	3
24	Drahnětice–Svoříž	hrušeň	Avranšská	2
25	Drahnětice–Svoříž	jabloň	Jonathan	3
26	Drahnětice–Svoříž	jabloň	Průsvitné letní	3
27	Hatov	jabloň	Boikovo obrovské	2
28	Hatov	jabloň	Hájkova muškátová reneta	1+
29	Hodkov	višeň	Amarelka královská	1
30	Hodkov	slivoň	Bryská	3
31	Hodkov	jabloň	Cornwallské hřebíčkové	1
32	Hodkov	hrušeň	Červencová	2
33	Hodkov	jabloň	Chodské	1+
34	Hodkov	jabloň	Milettův řehtáč	1
35	Hodkov	slivoň	Mirabelka Flotowova	1
36	Hodkov	slivoň	Mirabelka nancyská	3
37	Hodkov	slivoň	Špendlík katalonský	1
38	Hodkov	slivoň	Vlaška	1
39	Horní Dobřejov	jabloň	Hedvábné bílé zimní	1
40	Horní Dobřejov	jabloň	Kardinál žíhaný	1
41	Horní Dobřejov	jabloň	Knížecí zelené	1
42	Horní Dobřejov	hrušeň	Merodova	2
43	Horní Dobřejov	jabloň	Panenské české	1+
44	Hronova Vesec	jabloň	Coulonova reneta	1
45	Hubov	hrušeň	Jakubka česká	1+
46	Hůrka	hrušeň	Dvorní	2
47	Hůrka	jabloň	Champaňská reneta	1
48	Hůrka	jabloň	Malinové holovouské	1+
49	Chlístov	hrušeň	Nagevicova	1
50	Ješetice	jabloň	Blenheimská reneta	3
51	Ješetice	hrušeň	Boscova	3
52	Ješetice	jabloň	Rýnské	1
53	Jetřichovice	jabloň	Boskoopské	3
54	Jetřichovice	jabloň	Landsberská reneta	3
55	Jetřichovice	jabloň	Strýmka	2
56	Jistebnice	jabloň	Black Ben	1
57	Jistebnice	jabloň	Grahamovo	2
58	Jistebnice	třešeň	Hedelfingenská	3
59	Jistebnice	jabloň	Charlamowski	1
60	Jistebnice	třešeň	Karešova	1+
61	Jistebnice	třešeň	Kaštánka	2
62	Jistebnice	jabloň	Královnino	1
63	Jistebnice	třešeň	Napoleonova	3
64	Jistebnice	jabloň	Nathusiovo holubí	1
65	Jistebnice	jabloň	Princ Alsenský	1
66	Jistebnice	hrušeň	Salisburyho	2
67	Jistebnice	hruškojeřáb	Tatarova hrušeň	1+
68	Jistebnice	jabloň	Ušlechtilé žluté	1
69	Jistebnice	višeň	Vackova	1+
70	Jistebnice–Kaplice	jabloň	Bernské růžové	2
71	Jistebnice–Kaplice	jabloň	Čistické lahůdkové	1+
72	Jistebnice–Kaplice	jabloň	Kalvil červený podzimní	1
73	Jistebnice–Kaplice	hrušeň	Pstružka	1+
74	Kamenná Lhota	hrušeň	Angoulemská	1

75	Kamenná Lhota	hrušeň	Blumenbachova	1
76	Kamenná Lhota	jabloň	Jadernička moravská	1+
77	Kamenná Lhota	jabloň	Schmidtbergerova reneta	2
78	Kamenná Lhota	jabloň	Solivarské ušlechtilé	1
79	Karasova Lhota	třešeň	Skalka	1+
80	Karasova Lhota	třešeň	Vlkova obrovská	1+
81	Křivošín	třešeň	Napoleonova	3
82	Kvašťov	jabloň	Blenheimská reneta	3
83	Kvašťov	jabloň	Míšeňské	1+
84	Lidkovice	hrušeň	Křivice	2
85	Lištěnec	hrušeň	Solanka	1+
86	Lištěnec–Kouty	jabloň	Červený válec	1
87	Makov	hrušeň	President Mas	2
88	Měšetice	jabloň	Wealthy	3
89	Mrátovice	hrušeň	Špínka	2
90	Myslkov	jabloň	Gdanský hranáč	1
91	Myslkov	hrušeň	Předobrá	
92	Myslkov	hrušeň	Solanka	1+
93	Nadějkov	hrušeň	Jakubka česká	1+
94	Nadějkov	jabloň	Kalvil lutyšský	1
95	Nadějkov	jabloň	Korunní princ Rudolf	1
96	Nadějkov	jabloň	Křivostopka rýnská	1
97	Nadějkov	jabloň	Sudetská reneta	1+
98	Nové Dvory	jabloň	Hedvábné červené letní	1
99	Nové Dvory	jabloň	Kirchwaldenské	1
100	Nové Dvory	jabloň	Košíkové	1+
101	Nové Dvory	jabloň	Libernáč vinický	1
102	Nové Dvory	jabloň	Strauwaldova parména	1
103	Padařov–Božejovice	jabloň	Ribstonské	2
104	Plechov	hrušeň	Jakubka česká	1+
105	Přestavlky	jabloň	Baumannova reneta	3
106	Přestavlky	jabloň	Black Ben	1
107	Přestavlky	jabloň	Matčino	3
108	Přestavlky	jabloň	Muškátova reneta	1
109	Přestavlky	jabloň	Signe Tillisch	2
110	Radotínek	jabloň	Harbertova reneta	2
111	Radotínek	třešeň	Jánovka mšenská	1+
112	Radotínek	jabloň	Lebelovo	2
113	Radotínek	jabloň	Parkerovo	2
114	Radotínek	jabloň	Řehtáč soudkovitý	1
115	Radotínek	slivoň	Wangenheimova	3
116	Radotínek	jabloň	Panenské české	1+
117	Radotínek	jabloň	Parména zlatá	3
118	Smilkov	jabloň	Londýnské	2
119	Smilkov	jabloň	Malinové hornokrajské	2
120	Smilkov	jabloň	Malinové podzimní	1
121	Smilkov	třešeň	Vítovka molitorovská	1+
122	Střeziměř	jabloň	Rozmarýnové bílé	1
123	Střeziměř	jabloň	Studničné	1+
124	Střeziměř	hrušeň	Světalka	1+
125	Střeziměř	hrušeň	Špínka	2
126	Sychrov	jabloň	Biesterfeldská reneta	2

127	Sychrov	hrušeň	Křesetická	1+
128	Třemešná	jabloň	Jeptiška	2
129	Včelákova Lhota	jabloň	Míšeňské	1+
130	Včelákova Lhota	jabloň	Punčové	1+
131	Včelákova Lhota	jabloň	Rozmarýnové bílé	1
132	Veletín	hrušeň	Clappova	3
133	Vlášenice	jabloň	Croncelské	2
134	Vlášenice	jabloň	Grávštýnské	2
135	Vlášenice	jabloň	Zvonkové	2
136	Vrchotice	jabloň	Bismarkovo	2
137	Vrchotice	jabloň	Kalvil bílý podzimní	1
138	Vrchotice	jabloň	Kaselská reneta	2
139	Vrchotice	jabloň	Vilémovo	3
140	Vrchotice	jabloň	Zelenče rhodoislandské	1
141	Záběhlice	jabloň	Hedvábné pozděkvěté	1

Pro průzkum lokalit byly využity mapové podklady Edice turistických map Klubu českých turistů v měřítku 1 : 50 000, interaktivní mapy programu Google Earth (online). Evidované stromy byly zaměřeny pomocí GPS přístrojem Garmin etrex HCx

Grafické zpracování specializované mapy s odborným obsahem proběhlo v prostředí GIS software Arc View 10. Cílem zpracování mapy je identifikace a lokalizace vybraných ovocných dřevin jako lokální identity regionu a jejich ochrana, resp. obnova. Mapa je výstupem dílčího cíle projektu QI112A138 (2011 – 2014, Mze/QI)